

Ker se z njimi ni strinjal, se je iz ustanov umaknil in razglasil tisto, čemur se navadno pravi »bojkot«. Morda je spočetka upal, da bo s svojim moralnim pritiskom zbudil vest ustanov in tistih, ki so v njih, ali vsaj okreplil pritisk javnosti in s tem pomagal k preureditvi kulturnih položajev. Toda izkazalo se je nasprotno — njegov »bojkot« ni ničesar spremenil, pač pa je osamil njega samega in pripomogel k spletu okoliščin, v katerih se je moralo končati to igravsko življenje. Od tod bi se dalo o simbolnem pomenu te smrti misliti, da je pravzaprav razkrila, kako neplodno je v danih kulturnih in socialnih razmerah celó takó skrajno sredstvo pritiska, kakršen je »bojkot«, zlasti če ostane v mejah čisto individualnega dejanja. Ne samo da ničesar ne more spremeniti, ampak navsezadnje uniči tistega, ki se ga oklene kot zadnje rešilne bilke. Naj je torej »bojkot« bil ali ne — z njim se ni nič preokrenilo v teku tega našega kulturnega sveta; pravzaprav je vse takšno, kot da ga nikoli ni bilo.

Ali pa je ta simbolni pomen zares resničen? Tudi zdaj nam razum pravi, da nam takšno stanje stvari kažejo samo neposredni občutki, da pa se dejanska resnica lahko razkrije šele iz širšega razpleta dogodkov. Pravzaprav še ne vemo, kaj je Severjev »bojkot« povzročil ali sprožil v gledaliških vrstah, niti nam ni jasno, kakšne podzavestne usedline je morda v njih zapustil. Niso nam še znana podtalna gibanja, ki se morda že pripravljajo za zunanjo fasado ustanov, generacij, skupin in bodo vplivala na prihodnjo podobo te kulturne sredine. V kulturi in civilizaciji nasploh je namreč na delu zmeraj veliko več sil in nasprotnih sil, kot jih je videti na prvi pogled. Zato pa tudi nobeden od simbolnih pomenov, ki jih lahko pripišemo smrti Staneta Severja, ne bo mogel docela izčrpati vsega tistega, kar je bilo ali še bo z njo povezano. Tudi ta smrt bo v toku slovenske kulture ohranjala svoj dejanski in ne samo simbolni smisel — morda

celo čisto drugače, kot nam kažejo domnevni in navidezni simbolni pomeni, ki jih za zdaj prenašamo vanjo.

J. K.

CENZURA IN ZAKON

Med dogodki, ki so za slovensko kulturo zares važni ali pa se takšni samo zdijo, je v letošnjem januarju s posebno močjo razburjala duhove novica, da je pristojna komisija pri državnih ustanovah prepovedala predvajati komaj izdelani film Boštjana Hladnika *Maškarada*. Ob času pisanja te glose resda še ni znano, kako bo s to odločitvijo — ali bo obveljala ali pa jo bodo morda preklicali, če že ne našli sredstva, kako bi jo v praksi obšli. Vendar nas samo dejstvo kot tako ne zanima, važnejše so okoliščine, v katerih je prišlo do odločitve — in bo do podobnih odločitev najbrž tudi v prihodnje še prihajalo.

Pristojna komisija je po svojem lastnem priznanju spričo vprašanja, pred katerim se je znašla, nekoliko omahovala. Ali naj film, v katerem je bilo po mnenju njenih članov marsikaj popolnoma škodljivega mladini — odraslim tedaj najbrž ne (?) — popolnoma prepove in s tem izvede cenzurni akt v pravem pomenu besede ali pa mu pusti popolnoma prosto pot v javnost, da bi tam mirno opravljal svoje moralno razdiralno delo? Komisija se je odločila za prvo možnost, in to z utemeljitvijo, da žal pri nas ni zakona, ki bi mladini prepovedal ogled filmskih predstav, neprimernih njenim razvojnim potrebam.

Do tod komisija, od tod naprej pa se dá razmišljati o načelnih vidikih, ki se skrivajo za njenimi odločitvami. Vnaprej je potrebno priznati, da so ti vidiki zelo zapleteni in da jih najbrž nobena še tako poučena komisija ne more res do kraja dognati, pa tudi ne razrešiti dilem, ki se iz njih odpirajo. Kakšna naj bo vloga cenzure v moderni

civilizaciji trgovsko-tržnega tipa, ki postaja tudi pri nas osrednji model civiliziranega življenja širših množic? Osrednja težnja te civilizacije je spraviti na tržišče in v denar vse, po čemer se kaže povpraševanje, po čemer se v ljudeh zbujata »potreba« in kar lahko postane donosen posel. Takšno trgovsko blago lahko postane in celo mora postati vse tisto, kar je bilo po pravilih tradicionalne morale javnosti neprijemljivo, nedostojno, škandalozno ali že čisto perveržno — kot na primer zasebno življenje znanih ljudi, seksualnost nasploh, znane ali neznane perversnosti, zločini, krutost sadizma in mazohizma; skratka, vse tisto, kar so ljudje pripravljeni kupiti zato, da bi drastično, zaposlovalo in napolnjevalo njihovo prirojeno ali pridobljeno »voyeurstvo«. Spričo osrednje težnje moderne trgovsko-tržne civilizacije morajo polagoma pasti vse tradicionalne verske, moralne, socialnopolitične in celo najbolj intimno humanistične pregraje. V končni posledici terja ta težnja odpravo cenzure za vse skrajne primere pornografije, tako da bi se vsi možni ali nemožni proizvodi moderne proizvodnje lahko nemoteno zlivali v eno samo, neprestano krožečo in nikoli ne docela zadoščeno mednarodno tržišče.

Kdor je torej zoper takšne izrastke civiliziranega življenja, mora — če hoče biti zares dosleden — v celoti zanikati osnovno načelo moderne trgovsko-tržne civilizacije in ji postaviti nasproti kako drugo, popolnoma nasprotno — če ga ima seveda. Če tega ne zmore, je prisiljen v kompromise s to civilizacijo, v delna popuščanja in odstopi, ki so seveda že vnaprej ne docela iskreni, če že ne kar licemerski. Toda vsi ti kompromisi so v svojem izhodišču tudi tragično komični, ker postajajo nehote in nevede del mehanizma, s katerim trgovsko-tržna civilizacija razširja svoje okrožje. Kdor zahteva na primer cenzurni postopek zoper ta ali oni proizvod knjižne ali filmske industrije, po-

skrbi s tem predvsem za reklamo, ki so je ti proizvodi spriču občasne zainteresiranosti tržišča zmeraj znova zelo potrebni. Ob Hladnikovi *Maškaradi* je že vnaprej viden predvsem ta učinek cenzurnega postopka, saj je jasno, da ga bo časnikarski stroj vneto pograbil, da bi kar se da izkoristil dogodek, ki je predvsem dobro blago za časnikarsko tržišče. Tržišča se namreč v sodobni trgovsko-tržni civilizaciji med sabo dopolnjujejo in pospešujejo, kar je prvo pravilo dobro utečenega tržnega gospodarstva.

Cenzurni postopek zoper Hladnikovo *Maškarado* ima pa še drugo stran, ki ni manj zanimiva. Zakaj prepovedovati filmski izdelek, ki je baje skrajno predrzen v prikazovanju seksualnega življenja, če pa bolj ali manj vse časopisje, magazini, revije in publikacije prinašajo med ljudi neprestano vesti, opise, slike in celo pouk s tega področja? Te vrste proizvodnja ima popolnoma prosto pot na tržišče, dostopna je vsakomur prav tja do predšolskih otrok in celo dojenčkov. Saj zdaj celo najbolj družinski slovenski listi, kot so Ljubljanski dnevnik, TT, Pavliha in včasih Delo, ki so tako rekoč del slovenskega družinskega ozračja, zalagajo svoje strani z vsakršnimi poročili o spolnosti, spolni tehniki, perversnosti, perversnih škandalih in prestopnikih, pa o sadizmu in krutosti (o teh ponavadi pod krinko poročanja o vojnih strahotah) — skratka, časnikarski obrat krepko razvija obrt, ki naj bi bila slovenskemu filmu s cenzuro prepovedana. In to predvsem slovenskemu filmu, saj je znano, da prihajajo na naša filmska platna že v precejšnjih množinah filmi z erotično in seksualno, pravzaprav napol ali odkrito pornografsko vsebino — in to brez vsakršne uradne prepovedi nečesa mladini nedostopnega, tako da so kinematografska podjetja s tega vidika prišla že na donosno misel opozarjati odrasle in mlajše gledavce na privlačnost predstav z blagim trgovskim opozorilom: Mladini neprimerno.

Zdaj je seveda mogoče bolje razumeti obžalovanje komisije, ki je prepovedala predvajanje Hladnikove *Maškarade* — obžalovanje, da pri nas ne obstaja zakon, ki bi mladini prepovedal ogled filmov, ki bi bili označeni kot zanj neprimerni. Ne vemo seveda, kako je s tem zakonom v drugih deželah in kakšen pomen sploh ima v razmerah vsesplošne trgovske svobode. Z načelnega stališča pa imamo tudi spricho takšnega zakona že zdaj nekaj vprašanj. Predvsem ni jasno, zakaj naj bi tak zakon izdali samo za področje filmske industrije, ne pa tudi za vsa druga področja množične kulture, zlasti za časnikarsko in knjižno. Toda kako tu onemogočiti mladini, da bi dobivala v roke blago, ki se zdi zanj neprimerno ali celo izrazito škodljivo? Najbrž ne drugače, kot da se sploh in v vsakršni obliki prepove vsakršno objavljjanje gradiva tega tipa. Toda kdo naj bi izdal takšno prepoved in kako bi jo lahko časnikarska industrija sploh sprejela, ne da bi sama sebe spodkopala ali si vsaj temeljito zožila tržišče? In kdo bi pravzaprav določal, katero blago je moralno neprimerno, škodljivo ali celo perverzno, ko pa je vnaprej jasno, da si bodo psihologi, pedagogi in kulturni kritiki tudi v tej stvari popolnoma neneotni, če ne celo nasprotni? Skratka, prav malo je upanja, da bi takšne zakone zares v celoti in dosledno kdajkoli začrtali, predložili in sprejeli — razen seveda, če se prav v temelju zavrne osnovno načelo tržno-trgovske civilizacije. Toda za kaj takega je prav malo socialnih, moralnih in političnih možnosti, ko pa je jasno, da je ves svet šele v začetnem obdobju porajanja in splošnega razmaha takšnega tipa civilizacije.

Tistim, ki so zaskrbljeni za usodo in vzrast mladine v novih civilizacijskih razmerah, ostane v tolažbo kvečjemu spoznanje, da bo moralo mladino pred neljubimi vplivi zavarovati pač okolje, iz katerega ta mladina raste v družbo — se pravi družina. Toda tudi ta to-

lažba je slaba, ker ni prav nič jasno, ali družina takšno vlogo sploh lahko še učinkovito igra. Ozračje v družini je odvisno od življenjskega načina in zgleda njenih odraslih članov. Ti pa bodo zmeraj bolj napravljeni po meri trgovsko-tržne civilizacije, v katero so vključeni z vso eksistenco, proizvodnjo in potrošnjo. In tako ostane kot zadnji dejavnik, od katerega bo problem odvisen, pač sama mladina. Ali bo voljno sprejemala vse, kar ji moderna civilizacija prinaša, ali pa ji bo z odporom začela snovati kaj nasprotnega? O tem pa se že ne dá reči kaj več, kot da je mogoče eno ali drugo, pravzaprav pa kar oboje naenkrat, saj je vnaprej jasno, da bo mogočni obrat trgovsko-tržne civilizacije zajel še dobršen del mladih rodov in jih priličil svojemu človeškemu modelu, da pa bo s svojimi že kar preveč utečenimi in tudi zmeraj bolj izrabljenimi eksistenčnimi mehanizmi zbudil v dobršem delu mladine nasprotno sile, ki se ne bodo prej umirile in uredile, dokler se jim ne bo civilizacija smotrno prilagodila — ali pa seveda šla mimo njih, svoji dezintegraciji in razsulu naproti.

J. K.

CENZURA IN JAVNA MORALA

Spet lahko uživamo v dokaj značilni slovenski zabavi: nahujskali smo ju, da sta si skočili v lase naši dobri stari, že nekoliko ravnodušni gospe *javna morala* in *umetniška svoboda*, in zadrega je velika, tako rekoč vsenarodna. Ob Hladnikovi Maškaradi smo se res znašli v igri prave maškarade: bolj kot iz oči v oči si stojimo nasproti v maskah, vsak v svoji, tako da nam ni čisto jasno — primer je tokrat, žal, čisto konkreten, ne samo filozofski — kaj da je javna morala in kaj umetniška svoboda. In tako se je obema starima gospema pridružila v prepiru še tretja: *cenzura*.

O ta naš ljubi, slovenski folklorni »ples v maskah«! Začel se je, kot se spodobi, za dedka Mraza in upajmo,